

РИНКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 339.9:676.24 DOI: [https://doi.org/10.31617/tr.knute.2019\(30\)01](https://doi.org/10.31617/tr.knute.2019(30)01)

Віктор ОСИКА д. т. н., доцент, декан факультету торгівлі та маркетингу, доцент кафедри товарознавства, управління безпечністю та якістю Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: osyka@knute.kiev.ua
ORCID: 0000-0002-5081-7727

Володимир КОМАХА к. т. н., старший викладач кафедри товарознавства та митної справи Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: v.komakha@knute.kiev.ua
ORCID: 0000-0001-6498-9047

Ольга ШУЛЬГА к. т. н., доцент кафедри товарознавства та митної справи Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: olgashulga111@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0312-890X

СВІТОВИЙ РИНОК ПАПЕРОВИХ ПАКУВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Проаналізовано структуру та обсяги виробництва паперових пакувальних матеріалів. Надано характеристику експортно-імпортних операцій з паперовими пакувальними матеріалами в світі та Україні. Визначено основні тенденції ринку та наведено прогноз щодо його подальшого розвитку.

Ключові слова: паперові пакувальні матеріали, світовий ринок, стан виробництва, структура ринку, обсяги експорту та імпорту.

Осыка В., Комаха В., Шульга О. Мировой рынок бумажных упаковочных материалов. Проанализированы структура и объемы производства бумажных упаковочных материалов. Дана характеристика экспортно-импортных операций с бумажными упаковочными материалами в мире и Украине. Определены основные тенденции рынка и приведен прогноз его дальнейшего развития.

Ключевые слова: бумажные упаковочные материалы, мировой рынок, состояние производства, структура рынка, объемы экспорта и импорта.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України до світового економічного простору спостерігається стрімкий розвиток целюлозно-паперової та пакувальної галузей промисловості, що мають значний невикористаний потенціал, реалізація якого може позитивно вплинути на економіку всієї держави. В Україні на целюлозно-паперову промисловість припадає менше 1 % ВВП, але продукція, що виготовляється галуззю, має велике значення для розвитку національного господарства. Саме тому доцільно проаналізувати динаміку виробництва та експортно-імпорتنних операцій на ринку пакувальних паперових матеріалів (ППМ) з метою виявлення тенденцій його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання розвитку ринку паперової продукції в Україні та світі досліджували В. Н. Кривошей [1; 2], С. В. Путінцева [3], Н. М. Попадинець [4], А. Корнацкі [5]. Серед іноземних науковців, які здійснювали огляд та аналіз світового ринку пакувальних матеріалів, варто зазначити дослідження Л. Сабо (*L. Szabó*) [6], П. Джонса (*P. Jones*) [7], А. Носарки (*A. Nosarka*) [8], А. Азаведо (*A. Azevedo*) [9], А. Топпінена (*A. Toppinen*) [10] та ін. Подальшого дослідження потребує сучасний стан ринку ППМ у контексті розвитку національної економіки в умовах глобалізації виробничих процесів.

Мета статті – аналіз стану, структури та визначення тенденцій розвитку ринку паперових пакувальних матеріалів в Україні та світі.

Матеріали та методи. Використано методи аналізу й синтезу, наукового узагальнення та порівняння даних наукових джерел (монографії, статті вітчизняних та зарубіжних вчених), а також відкритих джерел міжнародної статистичної інформації, офіційних даних Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України.

Результати дослідження. Шляхи розвитку світової економіки, вплив процесів глобалізації та соціальні зміни визначили об'єктивні напрями розвитку виробництва пакувальних матеріалів (ПМ), що передусім ґрунтуються на використанні екологічних матеріалів, мінімізації витрат сировини та енергоресурсів, створенні оригінальних за формою, конструкцією і дизайном паковань [6; 7].

Співвідношення між традиційними і новими ПМ у різних *сферах застосування* зазнає постійних змін залежно від багатьох факторів, головними з яких є кон'юнктура на ринку пакування, економічна та екологічна характеристики, санітарно-гігієнічні, бар'єрні й інші властивості [11; 12]. Серед основних ПМ, які виготовляються різними країнами світу, вироби на основі паперу посідають стійкі лідируючі позиції і зберігають свою частку як на світовому, так і європейському ринках пакування на рівні 42–43 % [8–14].

Лідери світової паперової промисловості – США, Канада, Фінляндія, Швеція та Норвегія є головними експортерами цієї продукції у світі (*рис. 1*). В Україну найбільше ППМ ввозиться зі Швеції та Фінляндії [7–11].

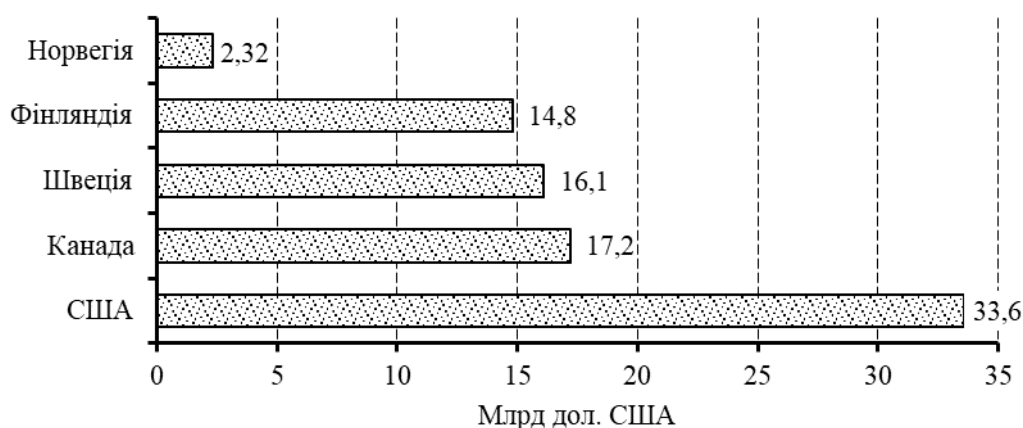

Рис. 1. Обсяги експорту на світовий ринок паперової продукції країн-лідерів у 2018 р.

Джерело: розроблено авторами за [7–11].

Відповідно, в структурі виробництва пакувальних матеріалів лідируючі позиції займають фірми-виробники з цих країн. Найбільша частка припадає на концерн *Tetra Pack*, що використовує папір у виробництві комбінованого пакування (рис. 2). *Smurfit-Stone* та *Container Amcor* працюють переважно на ринках Північної Америки. *International Paper* відома на українському ринку передусім як постачальник офісного паперу і крейдованих видів картону, хоча асортимент продукції цієї компанії дуже широкий [15; 16].

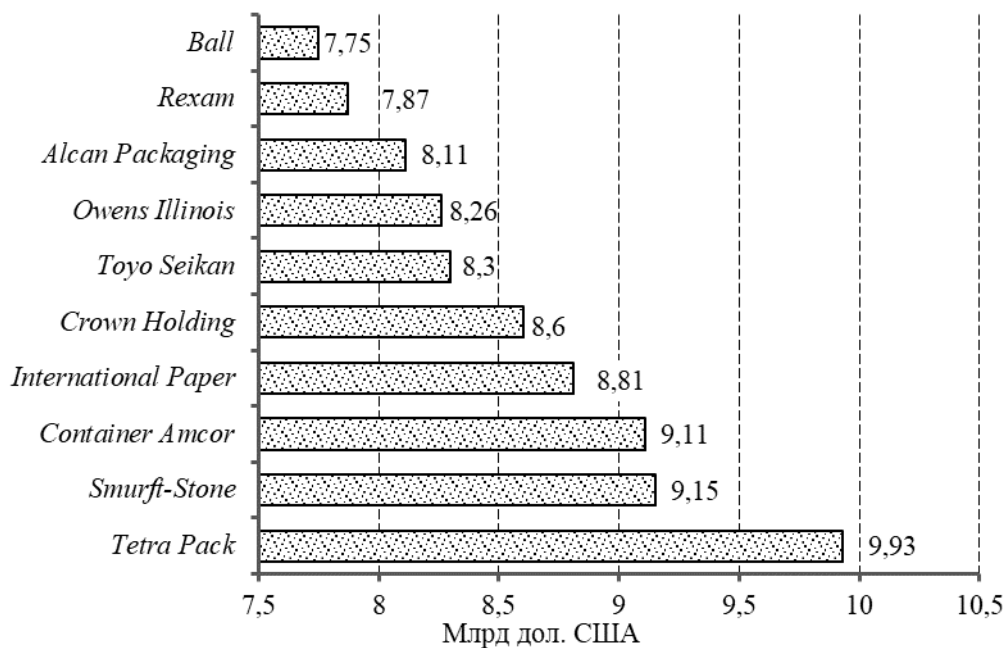

Рис. 2. Компанії-лідери з виробництва пакувальних матеріалів у світі в 2018 р.

Джерело: розроблено авторами за [15; 16].

За даними міжнародних експертів галузі, в Європі щорічно використовується понад 30 млн т паперу як ПМ [17]. При цьому їхнє використання прямо пов'язане з економічним рівнем розвитку держави. Саме тому економічні лідери Європи займають провідні позиції і у використанні ПМ, зокрема це Німеччина (20 %), Велика Британія (20 %), Франція (18 %), Італія (14 %). Частка використання пакувальних матеріалів іншими західноєвропейськими країнами становить 18 %, а східноєвропейських – усього 10 % [7; 8].

За даними Всесвітньої організації пакувальників (*WPO*) та прогнозами європейських експертів щодо розвитку ринку ПМ, на період до 2020 р. очікується стабільне зростання обсягів виробництва цієї продукції, зокрема в Європі (рис. 3), причому найбільшу частку традиційно займатимуть паперові пакувальні матеріали (рис. 4) [18].

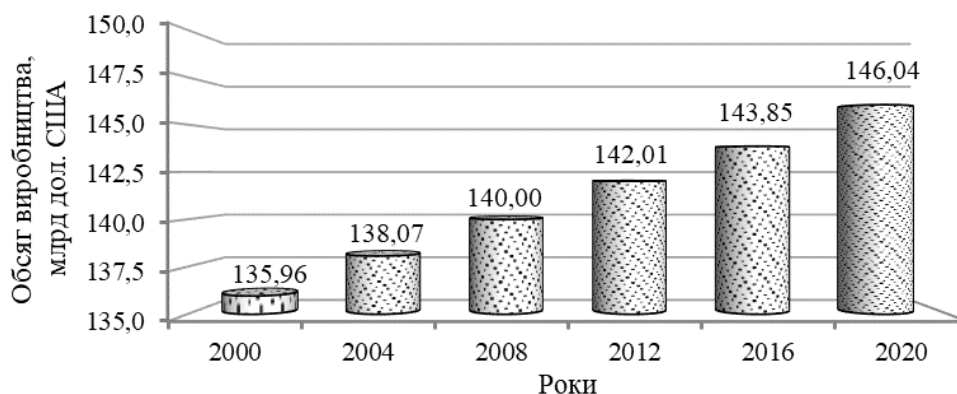

Рис. 3. Тенденції та прогноз виробництва пакувальних матеріалів в Європі у 2000–2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за [18].

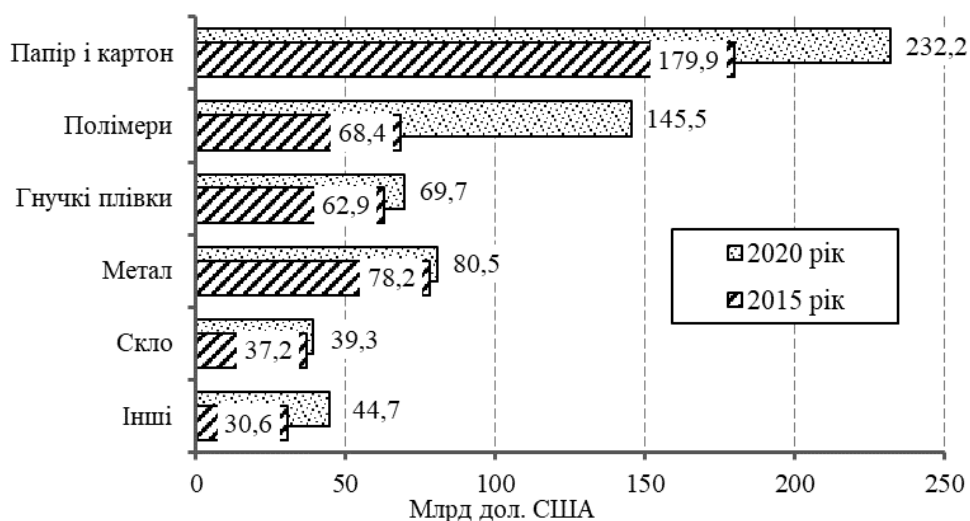

Рис. 4. Обсяги та прогноз використання пакувальних матеріалів у світі за 2015 і 2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за [18].

Аналізуючи прогнози щодо використання різних видів ПМ у світі до 2020 р., слід відмітити значний приріст потреби в матеріалах на основі паперу, що обумовлюється необхідністю зменшення негативного впливу відходів використаного пакування на навколишнє середовище шляхом рециклінгу та регенерації [18–20].

За твердженням зарубіжних науковців, частка ПМ на основі паперу в таких країнах, як США, Німеччина та інших країнах Західної Європи, буде зростати [8; 11]. Так, у Німеччині щорічно виготовляється до 5 млн т ППМ, а темпи зростання потреби в цій продукції становлять більше 2 % на рік. У США виробництво пакувальних видів паперу зростає щорічно на 1.5 %, зокрема для упакування харчових продуктів – на 0.9 %, що становить 1.79 млн т. У Канаді споживання пакувального паперу становить більше 320 тис. т на рік [15].

За показником споживання пакувальних матеріалів на людину на рік у країнах Євросоюзу лідирують Голландія і Люксембург (по 262 кг), Данія (239 кг), Франція (238 кг), Італія (237 кг) і Швеція (216 кг). Середній показник у країнах ЄС – 197 кг пакування на людину на рік, для порівняння в Україні – близько 80 кг [15].

Щодо пакування з паперу, то тут абсолютним лідером є Голландія – 155 кг на людину на рік. Паперове пакування у Великій Британії становить 45,5 % пакувального ринку. Ця картина в цілому відповідає загальноєвропейській і дає уяву про те, яке місце займає папір на ринку пакування [16].

Оцінка динаміки структури використання ПМ в Україні є неоднозначною. Найбільшу частку серед ПМ, які використовуються в Україні, всупереч світовій та європейській тенденції, мають пакувальні матеріали на основі полімерів. Це обумовлено імпортозалежністю пакувальної галузі України від іноземних виробників та відносно нижчою вартістю сировини для виробництва полімерних матеріалів у порівнянні з іншими. Однак протягом 2015–2018 рр. спостерігалася тенденція поступового збільшення частки паперу і картону з 26.42 до 28 % у загальній структурі використання ПМ, з одночасним зменшенням частки полімерів. Досить високий відсоток мають також комбіновані матеріали, у складі яких використовуються папір, полімерні матеріали, інші речовини та їхні комбінації [21–25].

Потреба харчової, переробної та інших галузей економіки України в пакувальному папері становить близько 8–10 тис. т на рік. Підприємства України використовують широкий асортимент видів і марок паперу, що застосовуються для пакування різних видів продукції [26].

Динаміку обсягів використання ППМ в Україні за 2009–2017 рр. наведено на *рис. 5* [24].

Останніми роками динаміка обсягів використання ППМ в Україні демонструє позитивну тенденцію, хоча в цілому обсяги застосування пакувального паперу залишаються досить низькими.

Серед основних виробників паперових пакувальних матеріалів в Україні варто виділити такі: ПрАТ "Малинська паперова фабрика – Вайдманн"; ПрАТ "Жидачівський целюлозно-паперовий комбінат";

ПрАТ "Рубіжанський картонно-тарний комбінат"; ТОВ "Папірінвест", заснований на базі Моквинської паперової фабрики; ПуАТ "Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат" [21–23].

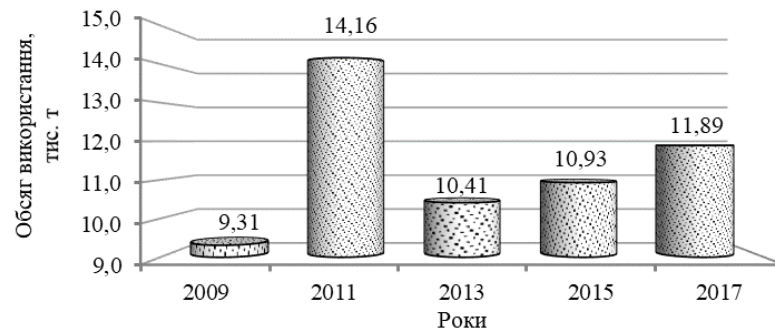

Рис. 5. Обсяги використання паперових пакувальних матеріалів в Україні в 2009–2017 рр.

Джерело: розроблено авторами за [24].

Однак більшість із зазначених підприємств мають застарілу матеріально-технічну базу, що не дає змоги виготовляти нові види високоякісних ПМ на основі паперу. При цьому значна частина паперових пакувальних матеріалів, виробництво яких не налагоджено в Україні, імпортується з інших країн [25]. Найбільш вагомі частки в структурі імпорту ППМ займають папір та картон некрейдовані, а також папір із покриттям та просоченням (рис. 6) [27].

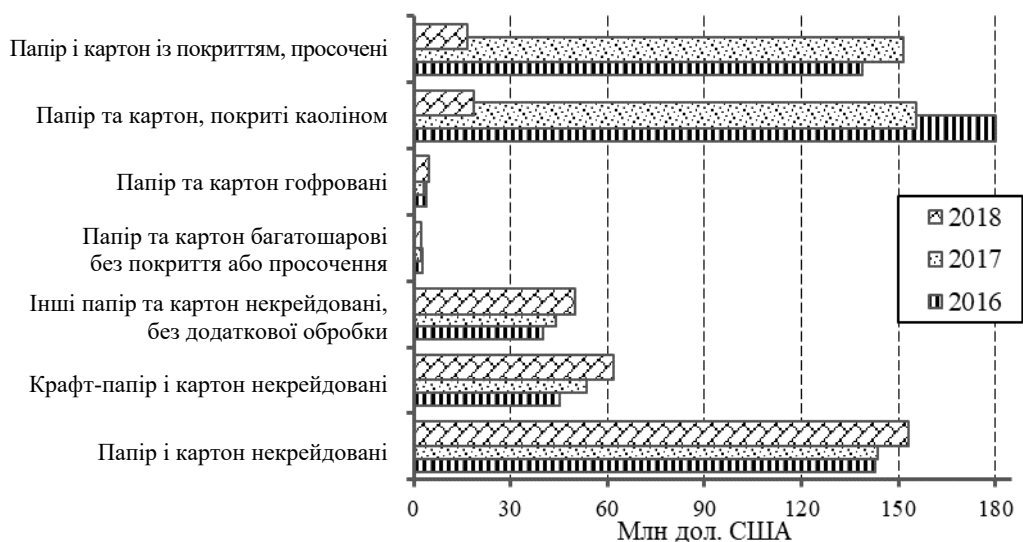

Рис. 6. Динаміка імпорту паперових пакувальних матеріалів в Україну в 2016–2018 рр.

Джерело: розроблено авторами за [27].

У 2018 р. в Україну найбільше ввезено паперу та картону некрейдованих. У 2016–2017 рр. структура імпорту паперових пакувальних матеріалів дещо відрізнялася. Окрім некрейдованого паперу, в значній

кількості ввозилися папір та картон з поверхневим покриттям на основі каоліну та із іншими видами покриття і просоченням [27]. Середньорозрахункову вартість ППМ при імпорті в Україну наведено на *рис. 7*.

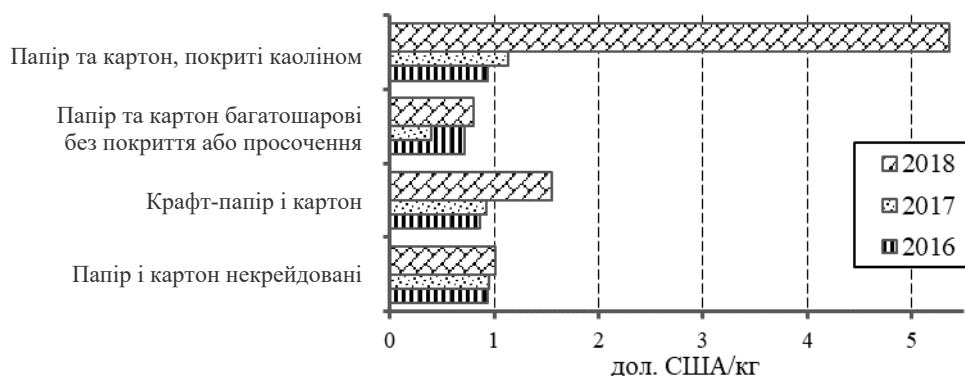

Рис. 7. Динаміка цін на імпортовані паперові пакувальні матеріали в 2016–2018 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [29].

Ціни на ППМ протягом останніх трьох років збільшувалися в середньому на 15–20 % залежно від виду пакувального матеріалу. Виняток становлять папір і картон без просочення та покриття, вартість яких у 2017 р. знизилася на 44.4 % проти 2016 р., а в 2018 р., навпаки, різко збільшилася вдвічі. Найдорожчими ППМ, що ввозяться в Україну, залишаються папір і картон із каоліновим покриттям. Їхня ціна в 2018 р. досягла рекордного значення – 5.36 дол. США за кілограм, що майже в 5 разів більше, ніж у попередньому, 2017 р.

Змін зазнала і географічна структура імпорту ППМ (*рис. 8*). Якщо у 2017 р. близько третини усіх пакувальних матеріалів на основі паперу іноземного виробництва завозилося з Польщі, то в 2018 р. лідером стала Фінляндія, перевищивши показники попередніх років. Значну частку в структурі імпорту становила продукція з РФ, Німеччини, Китаю та Словаччини [28].

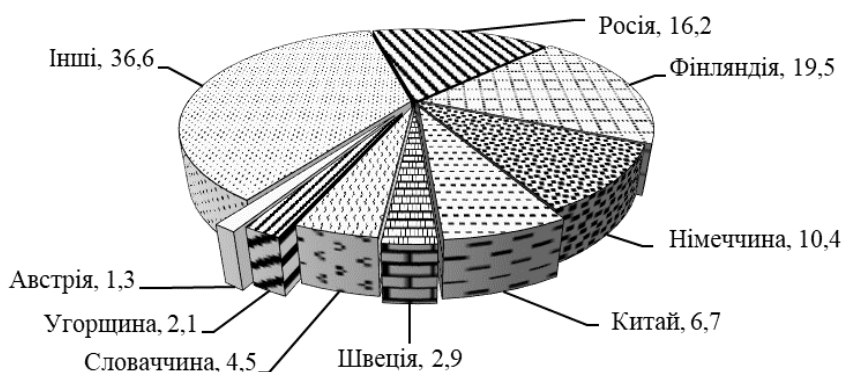

Рис. 8. Географічна структура імпорту паперових пакувальних матеріалів в Україну в 2018 р., %

Джерело: розроблено авторами за [28].

У структурі експорту ППМ переважають як некрейдовані без додаткової обробки, так і просочені різними речовинами папір та картон (рис. 9) [27].

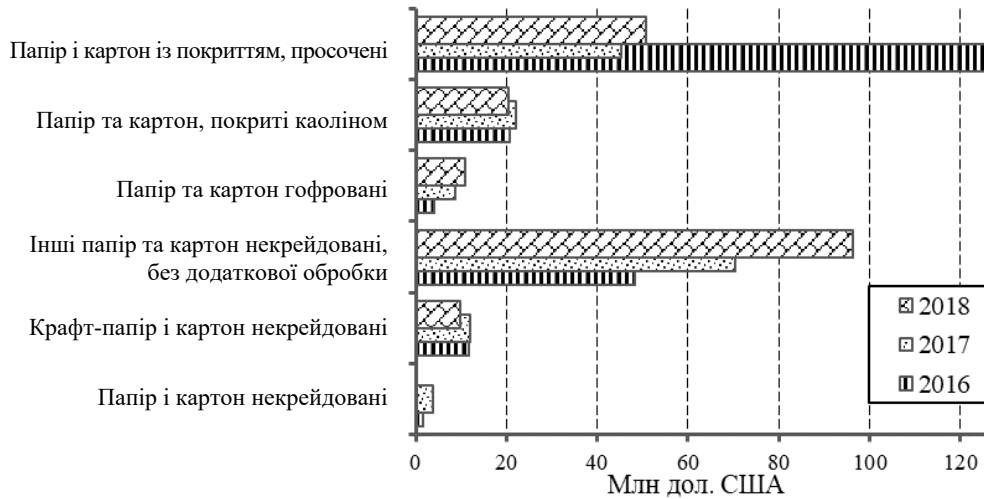

Рис. 9. Динаміка експорту паперових пакувальних матеріалів з України в 2016–2018 рр.

Джерело: розроблено авторами за [27].

У 2018 р. з України найбільше експортовано некрейдованих видів паперу та картону, загальна вартість яких на 50.0 та на 36.9 % перевищувала показники 2016 та 2017 рр. відповідно. Також вагому частку в структурі експорту становлять папір та картон просочені з покриттям, однак їх у 2018 р. вивезено в 2.5 раза менше, ніж у 2016 р. [27]. Переважно виробники вітчизняних паперових пакувальних матеріалів на зовнішньому ринку орієнтуються на країни близького зарубіжжя. Понад третина експорту припадає на РФ, також значна частка – на Білорусь та Польщу (рис. 10).

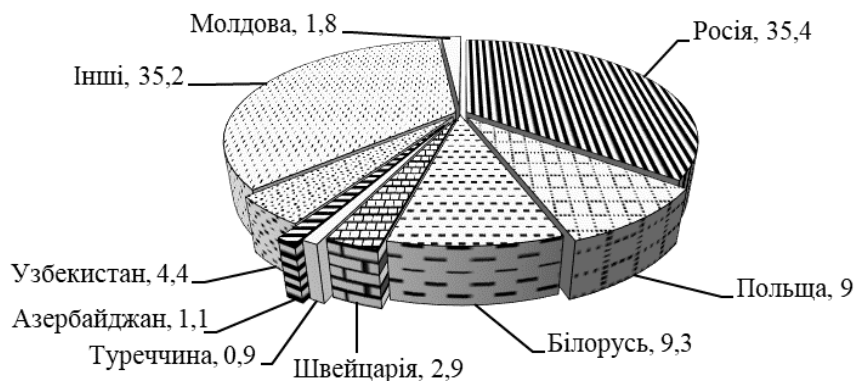

Рис. 10. Географічна структура експорту паперових пакувальних матеріалів з України в 2018 р., %

Джерело: розроблено авторами за [28].

Таким чином, для паперової та пакувальної галузей промисловості як в Україні, так і світі спостерігаються позитивні тенденції розвитку. Однак обсяги імпорту ППМ в Україну значно переважають обсяги експорту. Найбільше паперової продукції в Україну ввозиться з Фінляндії, яка є одним з провідних світових постачальників ПММ, Росії та Німеччини, тоді як вітчизняні підприємства целюлозно-паперової галузі експортують свою продукцію здебільшого до РФ.

Висновки. Результати дослідження показників структури ринку ПМ свідчать про переважання обсягів використання матеріалів на основі паперу та картону в економічно розвинених країнах світу, що обумовлено зростанням жорсткості вимог законодавства цих країн до екологічності виробництва, переробки або утилізації відходів використаного пакування та необхідністю зниження екологічного навантаження на довкілля. Попри те, що виявлені сучасні європейські та світові тенденції розвитку ринку ППМ притаманні й Україні, показники ємності вітчизняного ринку пакувального паперу залишаються на досить низькому рівні.

Значна частина паперових пакувальних матеріалів, виробництво яких недостатньо налагоджено в Україні, імпортується з інших країн. Найбільші частки в структурі імпорту ППМ в Україну займають папір та картон некрейдовані, а також папір із покриттям та просоченням. Здебільшого це продукція виробництва Фінляндії, Росії, Німеччини та Китаю. Серед експортованої з України продукції найбільші частки займають як некрейдовані без додаткової обробки, так і просочені різними складами папір та картон. Близько 35 % експорту припадає на РФ, крім того, вітчизняні ППМ також вивозяться до Білорусі, Польщі та Узбекистану.

З метою підвищення конкурентних позицій національних виробників на внутрішньому і світовому ринках, реалізації потенціалу вітчизняних підприємств пакувальної галузі, а також задоволення потреб споживачів у якісних, екологічно безпечних пакувальних матеріалах є необхідність розроблення нових видів пакувального паперу з високими споживними властивостями широкого асортименту та сфери застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кривошей В. М. Ринок, споживач, упаковка. *Упаковка*. 2013. № 4. С. 27-31.
2. Кривошей В. М. Нові зірки української упаковки. *Упаковка*. 2017. № 2. С. 51-55.
3. Путінцева С. В. Сучасний стан і проблеми світового та українського ринків целюлозно-паперової продукції. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2016. № 1. С. 126-130.
4. Попадинець Н. М. Ринок целюлозно-паперової промисловості: тенденції, проблеми та напрямки розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. № 8. С. 10-16.

5. Корнацькі А. Куди прямує ринок упаковки? *Упаковка*. 2014. № 4. С. 21-23.
6. Szabó L. A world model of the pulp and paper industry: Demand, energy consumption and emission scenarios to 2030. *Environmental Science & Policy*. 2009. Vol. 12. N 3. P. 257-269.
7. Jones P. The forest, paper and packaging industry and sustainability. *International Journal of Sales, Retailing and Marketing*. 2017. Vol. 6. N 1. P. 3-21.
8. Nosarka A. Packaging review. *South African Food Review*. 2017. Vol. 44. N 6. P. 31-32.
9. Azevedo A. Recycling paper industry effluent sludge for use in mortars: A sustainability perspective. *Journal of Cleaner Production*. 2018. Vol. 192. P. 335-346.
10. Toppinen A. The European pulp and paper industry in transition to a bio-economy. *Futures*. 2017. Vol. 88. P. 1-14.
11. Al-Hamdani M. Plain packaging policy: Preventing industry innovations. *Can J Public Health*. 2017. Vol. 108. N 1. P. 98-100.
12. Van B. Packaging and proenvironmental consumption behavior: Investigating purchase and disposal decisions for beverages. *Environment and Behavior*. 2009. Vol. 41. N 1. P. 125-146.
13. Tajeddin B. Packaging Composite Materials from Renewable Resources. *Handbook of Composites from Renewable Materials*. 2017. P. 525-561.
14. Чemezov А. С. О производстве и использовании тары и упаковки из картона и бумаги. *Аграрный вестник Урала*. 2006. № 1. С.18-19.
15. Bernard J. T. The Canada-United States productivity puzzle: regional evidence of the pulp and paper industry. *Canadian Journal of Forest Research*. 2017. Vol. 47. N 6. P. 735-742.
16. Restuccia D. New EU regulation aspects and global market of active and intelligent packaging for food industry applications. *Food Control*. 2010. Vol. 21. N 11. P. 1425-1435.
17. Innventia. URL: <http://innventia.com/en/Projects/Innovations1>.
18. Piergiovanni L. Introduction to Food Packaging Materials. *Food Packaging Materials*. 2016. P. 1-3.
19. Кривошей В. М. Упаковка XXI століття. *Упаковка*. 2014. № 5. С. 34-40.
20. Raheem A. R. Impact of product packaging on consumer's buying behavior. *European Journal of Scientific Research*. 2014. Vol. 122. N 2. P. 125-134.
21. Дунська А. Р. Тенденції інноваційних процесів у целюлозно-паперовій галузі України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 11. С. 346-349.
22. Зінченко Д. В. Проблеми та перспективи розвитку целюлозно-паперової промисловості України в умовах світового ринку. URL: <http://problemy.kpi.ua/pdf/2014-12.pdf>.
23. Шендерівська Л. П. Тенденції розвитку ринку упаковки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 16. С. 97-101.
24. Целюлозно-паперова промисловість України. URL: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/25.html>.
25. Назаров Д. С. Проблема імпортозаміщення в контексті імпортозалежності вітчизняного ринку: стан та реалізація. *Actual problems of international relations*. 2014. № 115. С. 23-28.

26. Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку целюлозно-паперової промисловості України та вітчизняного ринку картонно-паперової продукції на період до 2020 року. URL: http://industry.kmu.gov.ua/industry/control/uk.publish/article;jsessionid=D944B63339CEEEAA38DF66524EE1F845?art_id=74110&cat_id=42148.
27. Сумарний обсяг імпорту та експорту у розрізі товарних позицій за кодами УКТЗЕД. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/fl1>.
28. Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн-контрагентів. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/f3>.
29. Середньорозрахункова вартість товарів при імпорті в Україну контрагентів. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/vartist>.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2019.

Osyka V., Komakha V., Shulga O. The global market for paper packaging materials.

Background. In Ukraine and the world as a whole, there is a rapid development of the paper and packaging industry, which have a great importance for the development of national economies. Therefore, it is advisable to analyze the dynamics of production and export-import operations in the market of packaging paper materials in order to identify trends in its development.

The aim of the article is an analysis of the state and structure of the paper packaging materials market in Ukraine and in the world and the identification of general trends of its development.

Materials and methods. Such methods like analysis and synthesis, comparison and generalization of scientific sources (monographs, articles of domestic and foreign scholars), as well as open sources of international statistical information and official data of the State Statistics Service of Ukraine and the State Fiscal Service of Ukraine have been used in the work.

Results. The United States, Canada, Finland, Sweden and Norway are the main exporters of paper products in the world. The largest shares are attributed to *Tetra Pack*, *Smurfit-Stone* and *Container Amcor*. By 2020, there is expected to be a stable growth in world packaging production volumes, in particular in Europe.

The use of paper packaging materials in Ukraine has a positive trend, but overall, the volumes remain rather low. In addition, a significant amount of the paper packaging materials is imported from other countries.

In the structure of exports of paper packaging materials, the largest shares fall on uncoated paper and cardboard without processing.

Conclusion. The materials based on paper and cardboard dominate in the structure of the packaging materials market, the economically developed countries of the world. This is due to the growing requirements of world legislation for environmentally friendly production, the possibility of recycling or recycling of packaging. Such trends in development of paper packaging materials market are also characteristic for Ukraine. However, the indices of the capacity of the domestic paper packaging market remain at a rather low level.

Keywords: paper packaging materials, world market, production state, market structure, export and import volumes.

REFERENCES

1. Kryvoshej, V. M. (2013). Rynok, spozhyvach, upakovka [Market, consumer, packaging]. *Upakovka – Packaging*, 4, 27-31 [in Ukrainian].

2. Kryvoshej, V. M. (2017). Novi zirky ukrai'ns'koi' upakovky [New stars of Ukrainian packaging]. *Upakovka – Packaging*, 2, 51-55 [in Ukrainian].
3. Putinceva, S. V. (2016). Suchasnyj stan i problemy svitovogo ta ukrai'ns'kogo rynkiv celjulozno-paperovoi' produkcii' [The current state and problems of the world and Ukrainian markets of cellulose pulp and paper products]. *Visnyk Hersons'kogo nacional'nogo tehničnogo universytetu – Bulletin of the Kherson National Technical University*, 1, 126-130 [in Ukrainian].
4. Popadyneć, N. M. (2011). Rynok celjulozno-paperovoi' promyslovosti: tendencii', problemy ta naprjamky rozvytku [Market of cellulose pulp and paper industry: trends, problems and directions of development]. *Naukovyj visnyk NLTU Ukrai'ny – Scientific herald of NFUU of Ukraine*, 8, 10-16 [in Ukrainian].
5. Kornacki, A. (2014). Kudy prjamuje rynek upakovky? [Where does the packaging market go?]. *Upakovka – Packaging*, 4, 21-23 [in Ukrainian].
6. Szabó, L. (2009). A world model of the pulp and paper industry: Demand, energy consumption and emission scenarios to 2030. *Environmental Science & Policy*. Vol. 12. 3, 257-269 [in English].
7. Jones, P. (2017). The forest, paper and packaging industry and sustainability. *International Journal of Sales, Retailing and Marketing*. Vol. 6, 1, 3-21 [in English].
8. Nosarka, A. (2017). Packaging review. *South African Food Review*. Vol. 44, 6, 31-32 [in English].
9. Azevedo, A. (2018). Recycling paper industry effluent sludge for use in mortars: A sustainability perspective. *Journal of Cleaner Production*. Vol. 192, 335-346 [in English].
10. Toppinen, A. (2017). The European pulp and paper industry in transition to a bio-economy. *Futures*. Vol. 88, 1-14 [in English].
11. Al-Hamdani, M. (2017). Plain packaging policy: Preventing industry innovations. *Can J Public Health*. Vol. 108, 1, 98-100 [in English].
12. Van, B. (2009). Packaging and proenvironmental consumption behavior: Investigating purchase and disposal decisions for beverages. *Environment and Behavior*. Vol. 41, 1, 125-146 [in English].
13. Tajeddin, B. (2017). Packaging Composite Materials from Renewable Resources. *Handbook of Composites from Renewable Materials*, (pp. 525-561) [in English].
14. Chemezov, A. S. (2006). O proizvodstve i ispol'zovanii tary i upakovki iz kartona i bumagi. *Agrarnyj vestnik Urala*, 1, 18-19 [in Russian].
15. Bernard, J. T. (2017). The Canada-United States productivity puzzle: regional evidence of the pulp and paper industry. *Canadian Journal of Forest Research*. Vol. 47, 6, 735-742 [in English].
16. Restuccia, D. (2010). New EU regulation aspects and global market of active and intelligent packaging for food industry applications. *Food Control*. Vol. 21, 11, 1425-1435 [in English].
17. Innventia. *innventia.com*. Retrieved from <http://innventia.com/en/Projects/Innovations1> [in English].
18. Piergiovanni, L. (2016). Introduction to Food Packaging Materials. *Food Packaging Materials*, 1-3 [in English].
19. Kryvoshej, V. M. (2014). Upakovka XXI stolittja [Packaging of XXI century]. *Upakovka – Packaging*, 5, 34-40 [in Ukrainian].
20. Raheem, A. R. (2014). Impact of product packaging on consumer's buying behavior. *European Journal of Scientific Research*. Vol. 122, 2, 125-134 [in English].
21. Duns'ka, A. R. (2016). Tendencii' innovacijnyh procesiv u celjulozno-paperovij galuzi Ukrai'ny [Trends in innovation processes in the cellulose pulp and paper industry in Ukraine]. *Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, 11, 346-349 [in Ukrainian].

22. Zinchenko, D. V. *Problemy ta perspektyvy rozvytku celjulozno-paperovoi' promyslovosti Ukrainy v umovah svitovogo rynku [Problems and perspectives of development of the cellulose pulp and paper industry of Ukraine in the conditions of the world market]. probl-economy.kpi.ua*. Retrieved from <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2014-12.pdf> [in Ukrainian].
23. Shenderivs'ka, L. P. (2016). Tendencii' rozvytku rynku upakovky Ukrainy [Trends in the development of packaging market in Ukraine]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu – Scientific Herald of the International Humanitarian University*, 16, 97-101 [in Ukrainian].
24. Celjulozno-paperova promyslovist' Ukrainy [Cellulose Pulp and Paper Industry of Ukraine]. *www.ukrexport.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/25.html> [in Ukrainian].
25. Nazarov, D. S. (2014). Problema importozamishhennja v konteksti importozalezhnosti vitchyznjanogo rynku: stan ta realizacija [The problem of import substitution in the context of import dependence of the domestic market: state and implementation]. *Actual problems of international relations*, 115, 23-28 [in Ukrainian].
26. Konceptija zagal'noderzhavnoi' cil'ovoi' programy rozvytku celjulozno-paperovoi' promyslovosti Ukrainy ta vitchyznjanogo rynku kartonno-paperovoi' produkci' na period do 2020 roku [Concept of the national target program for the development of the cellulose pulp and paper industry of Ukraine and the domestic market of cardboard and paper products for the period till 2020]. Retrieved from http://industry.kmu.gov.ua/industry/control/ukpublish/article;jsessionid=D944B63339CEEEAA38DF66524EE1F845?art_id=74110&cat_id=42148 [in Ukrainian].
27. Sumarnyj obsjag importu ta eksportu u rozrizi tovarnyh pozycij za kodamy UKTZED [Total volume of import and export by commodity items by codes UKTZED]. *sfs.gov.ua*. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/ms/fl1> [in Ukrainian].
28. Zovnishnja torgivlja Ukrainy iz zaznachennjam osnovnyh krajin-kontragentiv [Foreign trade of Ukraine with indication of major counterparty countries]. *sfs.gov.ua*. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/ms/f3> [in Ukrainian].
29. Seredn'orozrahunkova vartist' tovariv pry importi v Ukrainu kontragentiv [The average cost of goods when imported into Ukraine by counterparties]. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/ms/vartist> [in Ukrainian].